

Tadeusz Burger

Świadomość ekologiczna społeczeństwa polskiego – percepcja zmian klimatycznych

Status badań

Przedstawione poniżej tezy opieram przede wszystkim na wynikach reprezentatywnych ogólnopolskich badań socjologicznych przeprowadzanych w latach: 1992, 1993, 1997, 2000 i 2004. Badania te prowadzone w oparciu o kwestionariusz, którego 90% stanowi moduł niezmienny, mają walor aktualności a jednocześnie dzięki porównywalności mierzą dynamikę przemian całego okresu transformacji.

Obszary konfliktu, przyzwolenia i współdziałania

Na podstawie badań i stałego monitoringu zdarzeń można wskazać na cztery obszary, w których realizacja polityki ekologicznej państwa konfrontowana jest z reakcją społeczeństwa. Te obszary to:

1. Zachowania konsumenckie.

Zachowania konsumenckie są silnie zdominowane przez dwa motywy – ekonomiczny i zdrowotny.

Ludzie skłonni są do działań proekologicznych, jeśli widzą w tych działaniach związek z ochroną i poprawą stanu zdrowia swojego i osób najbliższych.

Łatwiej uzyskujemy efekt ekologiczny w postaci oszczędności wody i energii, jeśli efekt tych działań wiąże się z wymiernymi korzyściami dla oszczędzających.

2. Komunikacja.

- Przyzwolenie na ograniczenia transportu indywidualnego na rzecz zbiorowego w centrach dużych miast.

Jedynie 19% respondentów opowiedziało się przeciw jakimkolwiek ograniczeniom dla ruchu prywatnych samochodów w centrach miast.

- Autostrady (alternatywa kolejowa, konflikty wokół przebiegu tras).

Wśród respondentów istnieje 4% grupa zdecydowanych przeciwników budowy autostrad, ale do 45% (z 29% w 2000 r.) wzrósł odsetek zwolenników autostrad.

- Przebieg tras szybkiego ruchu w miastach.

Najostrzejsze konflikty społeczne w Warszawie wiążą się z przebiegiem autostrady A 2 i tras szybkiego ruchu.

3. Tereny chronione.

- Ogólnopolska akceptacja dla powiększania i tworzenia nowych parków narodowych,

- *Za powoływaniem nowych i powiększaniem istniejących parków narodowych opowiada się 78% respondentów (74% w 2000 r.)*
- Stosunek społeczności lokalnych do tworzenia i funkcjonowania parków narodowych na ich terenie,

Oprócz widocznych przed kilku laty sprzeciwów społeczności lokalnych wobec powoływania, powiększania i funkcjonowania parków narodowych (Turnicki, Tatrzański, Słowiński, Białowieski), zauważyć można również starania społeczności lokalnych o powstanie parku. Najlepszym przykładem drugiej tendencji jest powołanie w 2001 roku Parku Narodowego Ujście Warty – efekt działań 4 samorządów gminnych, 4 powiatowych i sejmiku wojewódzkiego.

- Spory wokół inwestycji lokowanych kosztem terenów zielonych na terenie dużych miast,

Obok prawdziwych konfliktów funkcji terenów miejskich mamy tu do czynienia z konfliktami, w których argument ekologiczny stanowi opakowanie zastępcze, nie będące rzeczywistym powodem sporu (vide casus Przyjazne miasto).

4. Gospodarka odpadami.

- Istnieje względnie wysoki poziom społecznej akceptacji dla segregacji odpadów,
- Rolą samorządów terytorialnych jest sprawna organizacja odbioru odpadów segregowanych i ich recykling,
- Lokalizacja inwestycji służących utylizacji odpadów powinna być poprzedzona starannie przemyślaną akcją informacyjną i negocjacjami.

W obszarach tych stykamy się ze współdziałaniem obywatelskim, ale są one także terenem – bardzo często – ostrych konfliktów społecznych. Działania władz powinny zmierzać do:

- *Poszerzenia sfer współdziałania społecznego,*
- *Wcześniejszego identyfikowania potencjalnych konfliktów i przemyślanego rozwiązywania istniejących,*
- *Poszerzania sfery przyzwolenia za sprawą zaprogramowanych działań informacyjnych i wyjaśniających.*

Wartości i motywy

Uzyskiwanie pożądanego zachowań proekologicznych zależy od właściwego odczytania wartości uznawanych społecznie oraz wykorzystania motywów skłaniających do takich działań. Wymienić tu należy w pierwszym rzędzie motywy:

1. Zdrowotny.

75% respondentów wskazuje, że do dbania o środowisko skłania ich troska o zdrowie własne i rodziny.

2. Ekonomiczny – zachowania będące efektem indywidualnego rozliczania zużytej wody, gospodarki cieplnej, stosowanie alternatywnych źródeł energii, darmowy odbiór segregowanych odpadów.

Oczywiście należy równolegle prowadzić działania edukacyjne prowadzące do uznania wartości ekologicznych przez społeczeństwo za wartości same w sobie.

Zasada pomocniczości

Skutecznemu rozwiązywaniu kwestii ekologicznej wyjątkowo dobrze służyć może konsekwentne stosowanie zasady pomocniczości według schematu, która polega na dawaniu podmiotowi stojącemu niżej w strukturze państwa tyle możliwości działań ile żąda i udzielania wsparcia, gdy tego potrzebuje,

A. Obywatele – działania bezpośrednie.

64% respondentów jest przekonanych o sensie działań indywidualnych na rzecz środowiska.

B. Samorząd lokalny – działania bezpośrednie i wspieranie działań obywatelskich.

75% badanych wskazuje na samorząd, jako podmiot odpowiedzialny za stan środowiska w ich miejscu zamieszkania, 64% respondentów jest przekonanych o sensie działań indywidualnych na rzecz środowiska.

C. Centrum – prawo, finanse, kontrola i egzekucja.

Ocena zagrożeń środowiska

W 12 letnim okresie badawczym istotnie zmieniło się postrzeganie zagrożeń ekologicznych. Zmiany te możemy poznać porównując dwie listy zagrożeń, które przedstawiano respondentom w trakcie pięciu sekwencji badawczych.

Zagrożenia cywilizacyjne (w nawiasie miejsce w rankingu)

	1992	1993	1997	2000	2004
Przestępczość	76 (1-2)	88(1-2)	85 (1)	85 (1)	79 (1)
Narkomania	58 (6)	75 (6)	76 (3)	75 (2)	73 (2)
Alkoholizm	67 (3)	82 (3)	68 (5)	70 (3)	62 (4-5)
Nowotwory	64 (4)	80 (4)	67 (6)	69 (4)	66 (3)
Zatrucie środowiska	76 (1-2)	88 (1-2)	78 (2)	65 (5)	62 (4-5)
AIDS	62 (5)	76 (5)	72 (4)	62 (6)	59 (7)
Terroryzm	31(8)	54 (8)	62 (7)	52 (7)	60 (6)

Katastrofy atomowe	43 (7)	56 (7)	42 (8)	42(8)	36 (8)
Katastrofy komunik.	13 (9)	44 (9)	42 (9)	36 (9)	34 (9)

Począwszy od 2000 roku zatrucie środowiska przestało być przez badanych odbierane jako najpoważniejsze zagrożenie cywilizacyjne. Przyczyn zmiany opinii społecznej jest kilka:

- Społeczeństwo zauważa radykalne zmniejszenie dawnych zagrożeń powodowanych głównie przez socjalistyczny przemysł ciężki,
- Obecne zagrożenia (spaliny, hałas komunikacyjny, odpady) odbierane są jako możliwe do opanowania, dzięki skutecznym działaniom samorządu i mieszkańców oraz ścisłemu egzekwowaniu norm prawnych,
- Dla Polaków w ostatnich latach szczególnie istotne stały się zagrożenia socjalne: bezrobocie, zagrożenie relatywnym zubożeniem rodziny.

Zagrożenia ekologiczne (*odsetek wskazań na poszczególne rodzaje zagrożeń – respondenci mogli wybrać maksimum 2 rodzaje zagrożeń*)

	1993	1997	2000	2004
1. "Dziura ozonowa"	63	46	48	51
2. Ocieplenie klimatu	27	13	23	26
3. Kwaśne deszcze	38	29	23	21
4. Wycinanie lasów tropikalnych	30	24	30	31
5. Ginięcie niektórych gatunków fauny i flory	16	19	17	18
6. Wyczerpywanie surowców naturalnych	8	7	8	8
7. Zanieczyszczenie powietrza	46	37	38	30
8. Zanieczyszczenie rzek, jezior i mórz	47	33	38	31
9. Wszystkie są groźne dla świata	11	39	30	31

Analiza zmian wskazuje na zdecydowane zmniejszenie zagrożeń, które mogą występować w Polsce – kwaśne deszcze, zanieczyszczenie wód i powietrza. Natomiast egzotyczne i globalne zagrożenia osiągają niezmiennie wyniki. Ocieplenie klimatu jest stale postrzegane przez ponad ¼ badanych jako istotne zagrożenie.

Utrzymywanie się stałego, relatywnie wysokiego (1/3 populacji) poziomu wskazań na ocieplenie klimatu jako jedno ze źródeł zagrożeń ekologicznych świadczy o zainteresowaniu społeczeństwa polskiego tym problemem. Należy zaznaczyć, że

społeczeństwo tworząc opinię opiera się nie tylko na własnych obserwacjach i doświadczeniach, ale korzysta także z upublicznionych opinii ekspertów, a te nie są jednoznaczne. Dlatego też można powiedzieć, że polska opinia publiczna „zastygła” w oczekiwaniu na jednoznaczny przekaz na temat ocieplenia klimatu ze strony kompetentnych źródeł. Uwagę tę można również odnieść do postrzegania zagrożeń wynikających z „dziury ozonowej” (zmniejszania się koncentracji ozonu stratosferycznego) czy GMO (czyli genetycznie modyfikowanych organizmów).

Mgr Tadeusz Burger

Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa

Warszawa

2005